

ЗАТВЕРДЖУЮ

В. о. ректора
Державного податкового університету

2024

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації Сизопенка Антона Степановича на тему: «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні» зі спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, яка затверджена рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 25 квітня 2024 року (протокол № 13)

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедр кримінального права та процесу; теорії та історії держави і права; цивільного права та процесу; міжнародного права та права Європейського Союзу; фінансового та податкового права; правничої лінгвістики навчально-наукового інституту права Державного податкового університету від 06 червня 2024 року (протокол № 12)

Присутні:

навчально-науковий інститут права: директор інституту, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Топчій В.В. (*голова семінару*); заступник директора з навчально-організаційної роботи, доктор юридичних наук, доцент Вітюк Д.Л.;

кафедра кримінального права та процесу: завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор Дідківська Г.В. (*рецензент*); професор кафедри, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Колб О.І. (*рецензент*); професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Лисенко В.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Нікітін Ю.В. (*рецензент*); професор кафедри, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Нікітенко О.І.; професор кафедри, доктор юридичних наук Шевченко Д.А.; професор кафедри, доктор юридичних наук Цюпрік І.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук Максименцев М.Г.; професор кафедри, доктор юридичних наук, доцент Ігнатюк О.В.; професор кафедри, кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України Антипов В.І.; доцент кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Павлих О.А. (*секретар семінару*);

кафедра теорії та історії держави і права: завідувач кафедри, доктор

юридичних наук, професор, заслужений юрист України Шевченко А.Є.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Кудін С.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор, заслужений економіст України Лоцихін О.М.;

кафедра цивільного права та процесу: завідувач кафедри, доктор юридичних наук, професор Чеховська І.В., професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Рябченко Ю.Ю.; доцент кафедри, доктор юридичних наук, доцент Миколаєць В.А.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Новицька Н.Б.;

кафедра міжнародного права та права Європейського Союзу: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, доцент Чернецька О.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук Кононенко В.П.;

кафедра фінансового та податкового права: завідувач кафедри, кандидат юридичних наук, професор Глух М.В.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Боднарчук О.Г.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Касьяненко Л.М.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Мацелик Т.О.; професор кафедри, доктор юридичних наук, професор Рябченко О.П.; професор кафедри, доктор юридичних наук, доцент Аністратенко Ю.І.;

кафедра правничої лінгвістики: завідувач кафедри, доктор юридичних наук, доцент Бодунова О.М.

здобувач (без права голосу): кандидат юридичних наук, заслужений юрист України Сизоненко А.С.

Були присутні 29 осіб, з них 10 докторів наук за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертації кандидата юридичних наук Сизоненка Антона Степановича на тему: «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, про її наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів, рекомендації для попереднього розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Здобувача наукового ступеня Сизоненка Антона Степановича про результати дисертації. У своїй доповіді ним було обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації; охарактеризовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, її емпіричну основу; сформульовані основні теоретичні положення, які обумовлюють наукову новизну; розкрито практичне значення одержаних результатів; наведено дані про їх апробацію.

Говорячи про актуальність теми, слід відзначити, що за останні десятиліття Україна зробила значний крок уперед, удосконаливши низку соціальних інститутів. Увага була приділена і нормативно-правовій базі

держави, особливо це стосується кримінального законодавства. Однак, на жаль, незважаючи на систематичну роботу законодавця, рівень кримінально протиправної діяльності залишається на стабільно високому рівні. Значну частку із загальної кількості кримінальних правопорушень складають суспільно небезпечні діяння неповнолітніх, зокрема у 2023 р. було виявлено 1382 (+52,2 % порівняно з 2022 р.) кримінальних правопорушень вчинених ними (294 – проступки, 1088 – злочини), з яких у стані алкогольного сп'яніння вчинено до 90 % насильницьких та 70 % корисливих злочинів, зокрема крадіжки (41,8 %), грабежі (18,1 %), розбої (4,3 %), хуліганство (12,1 %), незаконне заволодіння транспортним засобом (3,8 %), шахрайство і вимагання (4,5 %). Такий стан справ свідчить про необхідність розробки нового, більш сучасного та ефективного механізму реагування на протиправну діяльність підлітків.

Розробка алгоритму взаємодії із неповнолітніми правопорушниками має включати не тільки мету покарання, але і спрямовуватись на задоволення потреб підлітків та сприяти їх добробуту, а також гідному майбутньому. Водночас реакція на дії молодих правопорушників має ґрунтуватися на урахуванні не лише тяжкості правопорушення, а й особливостей особистості. Індивідуальні особливості правопорушника повинні впливати на пропорційність відповідних дій.

Незважаючи на широкий перелік наукових праць, значна кількість проблемних питань залишаються невирішеними. Відтак на сьогодні потребує поглибленого опрацювання понятійно-категорійний апарат, систематизація нормативно-правового забезпечення запобіжної діяльності, встановлення ролі жертви в механізмі кримінально протиправної поведінки підлітка, розробка сучасних засобів кримінологічного впливу на неповнолітнього правопорушника з використанням кращих зарубіжних практик та ін. Такі прогалини у правовій доктрині призводять до регресу кримінального законодавства та значно знижують його дієвість, що негативно впливає на рівень злочинності в країні.

Таким чином, вирішення низки кримінально-правових та кримінологічних проблем надасть можливість не тільки якісно та кількісно вплинути на кримінологічну ситуацію в країні, але і на крок наблизитись до міжнародних та європейських стандартів відправлення правосуддя відносно неповнолітніх, що підтверджує та зумовлює актуальність пропонованого дослідження. Зазначені обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт та предмет дослідження.

Метою роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної проблеми запобігання ювенальній злочинності за допомогою кримінологічного інструментарію, що полягає у формуванні цілісної концептуальної моделі з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

– систематизувати наукові підходи до визначення ювенальної злочинності та її ознак;

– з'ясувати стан української наукової розробки проблеми запобігання ювенальній злочинності;

- узагальнити міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності;
- охарактеризувати сучасний стан та тенденції ювенальної злочинності в Україні;
- виокремити детермінанти, що впливають на вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень;
- визначити кримінологічно значущі ознаки неповнолітніх, які вчиняють кримінальні правопорушення;
- виокремити віктимологічні ознаки й властивості жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності державних органів і громадських об'єднань щодо запобігання ювенальній злочинності;
- визначити організаційне забезпечення запобігання ювенальній злочинності;
- сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання ювенальній злочинності;
- розробити спеціально-кримінологічні заходи запобігання ювенальній злочинності;
- запропонувати індивідуально-профілактичні заходи запобігання ювенальній злочинності;
- розкрити специфіку віктимологічних заходів запобігання ювенальній злочинності.

Вирішення завдань дослідження дозволило сформулювати низку положень, що становлять наукову новизну:

По-перше, розроблено концепцію запобігання ювенальній злочинності, яка ґрунтується на міжнародно-правових стандартах охорони прав і свобод дітей, апробованій вітчизняною і зарубіжною практикою системи кримінологічних (кількісні та якісні показники, детермінанти, характеристики та зв'язки неповнолітнього злочинця і жертви) заходів реагування, із визначенням та впровадженням в діяльність уповноважених суб'єктів (органи і служби у справах дітей, спеціальні установи для дітей, центри соціальних служб, органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, громадські об'єднання) комплексу науково обґрунтованих нормативно-правових, організаційних, виховних і поведінкових інструментів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію (мінімізацію) криміногенних й віктимогенних чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами ефективних кримінологічних рішень, у тому числі відомчого (міжвідомчого) характеру, а також започаткування та впровадження у закладах вищої освіти спеціального курсу з «ювенальної кримінології».

По-друге, введено в науковий обіг поняття «ювенальна злочинність» як негативне соціальне явище, що проявляється у систематичному вчиненні кримінальних правопорушень особами у віці 14–17 років, характеризується певними кількісними і якісними показниками та зумовлене низкою специфічних соціально-психологічних детермінант й наголошено, що сучасна вітчизняна кримінально-правова доктрина потребує доопрацювання в частині

удосконалення понятійно-категорійного апарату, а також визначення алгоритму взаємодії держави з неповнолітніми, що дозволить якісно підійти до побудови стратегій ювенального кримінологічного запобігання.

По-третє, обґрунтовано шляхи створення системи ювенального правосуддя, яка включатиме не тільки спеціалізовані органи і служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, а й адвокатів, органи досудового розслідування, суди та суддів під час здійснення правосуддя, які покликані враховувати фізіологічні, психологічні особливості дітей під час досудового розслідування, судового розгляду кримінальних проваджень, що сприятиме мінімізації вчиненню ними кримінальних правопорушень, виправленню та перевихованню.

По-четверте, на основі аналізу офіційної статистики за 2005–2023 рр. доведено, що в умовах воєнного стану, пандемій, при тенденції постійного скорочення чисельності правопорушників, які належать до наймолодших вікових груп, викликають занепокоєння якісні показники ювенальної злочинності обумовлені суттєвими соціальними й моральними проблемами у дитячому середовищі, неефективністю реалізації державної політики щодо дітей та молоді, все більшу орієнтацію неповнолітніх на корисливі та насильницькі злочини (крадіжки, грабежі, розбої, зґвалтування) та появу «нетрадиційних» для такої категорії кримінальних протиправних діянь (ритуальних вбивств, вандалізму тощо); зростання питомої ваги неповнолітніх жіночої статі у вчиненні кримінальних правопорушень та їх участь у тяжких злочинах.

По-п'яте, запропоновано до суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються дітьми, через специфіку покладених на них завдань, віднести центри соціальних служб, органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, громадські об'єднання, що безпосередньо здійснюють освітньо-виховні та інші функції відносно осіб до досягнення ними повноліття.

По-шосте, розроблено проєкт Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, в якому передбачено алгоритми дій певних суб'єктів у найбільш типових ситуаціях, у тому числі здійснення ними інформаційного обміну; алгоритмізовано шляхи виявлення неповнолітніх схильних до вчинення правопорушень, підготовка та подальша реалізація на регіональному та місцевому рівнях міжвідомчих комплексних планів заходів з профілактики правопорушень серед таких осіб; створення єдиної інформаційної бази даних щодо неповнолітніх схильних до вчинення правопорушень, які вчинили кримінальні правопорушення, до яких застосовані пробаційні заходи.

По-сьоме, науково доведено доцільність запровадження у практику спеціально-кримінологічного запобігання ювенальній злочинності кращих зарубіжних ранньо-профілактичних практик: «School, Social workers, Police» – програма відповідно до якої офіцери поліції проводять спеціальні курси серед неповнолітніх, спрямовані на запобігання вчиненню ними правопорушень і протидію наркоманії (Данія); «Drug Abuse Resistance Program» – програма запобігання зловживанню наркотиками у закладах початкової освіти (Англія,

США); «Programs i Services for At-Risk and Familie» – надання допомоги неповнолітнім, які перебувають у соціально не прийнятних для особистісного розвитку умовах або мають схильність до асоціальної чи суспільно небезпечної активності із залученням громадських організацій, батьків, учителів і сусідів, (Канада); «Youth Inclusion Program» – налагодження взаємостосунків з неблагополучними дітьми (США).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Національної поліції України за 2005–2023 рр.; результати вивчення матеріалів 812 кримінальних проваджень за ознаками стст. 115, 185–187, 189, 289, 296 Кримінального кодексу України; узагальнені дані анкетувань 311 працівників ювенальної превенції Національної поліції з Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Житомирської, Київської, Львівської, Одеської, Черкаської областей, міста Київ; 1 250 учнів 9–11 класів та 324 учителів загальноосвітніх шкіл м. Київ.

По закінченню доповіді присутніми були поставлені такі **запитання**:

Топчій В.В.: Чи розглядали Ви у своєму дослідженні можливість формування моделі запобігання ювенальній злочинності в Україні, зважаючи на умови воєнного стану?

Відповідь: Дякую за запитання. Звичайно, особливу увагу нами звернено на кількість і специфіку кримінальних правопорушень неповнолітніх, які вчинялися і вчиняються під час воєнного стану. Зокрема, нами проаналізовано статистичні показники ГУ Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2005–2023 рр.; результати вивчення матеріалів 812 кримінальних проваджень за ознаками ст. 115, 185–187, 189, 289, 296 Кримінального кодексу (КК) України; узагальнені дані анкетувань 311 працівників ювенальної превенції Національної поліції України.

Це дозволило розробити систему заходів індивідуально-профілактичного запобігання сучасній ювенальній злочинності:

1) індивідуально-профілактичному впливу підлягають ті особи (або найближче соціальне мікросередовище тих осіб), які ще не скоїли кримінального правопорушення (чи суспільно небезпечного діяння), але поведінка або спосіб життя яких вказують на високу ймовірність переростання в злочинну;

2) об'єктом превентивної уваги та впливу при індивідуально-профілактичних заходах завжди має бути дуалістичне поєднання суб'єктивно-ювенальних (особистість дитини та її поведінка) та об'єктивно-соціальних факторів (середовище дитини: сім'я, освіта, громада, віртуальне та медіасередовище);

3) профілактичні заходи є системними, але персоніфікованими, тобто в кожному окремому випадку носять індивідуальний характер;

4) обраний метод чи методи, характер та інтенсивність цих заходів, а також тривалість їх застосування залежатиме від ступеня девіації

(криміналізації) конкретної дитини та її детермінант;

5) основними методами індивідуального впливу є переконання, надання допомоги, примус, при цьому особливістю індивідуальної профілактики є те, що вона здійснюється переважно за рахунок позитивних заходів, які враховують найкращі інтереси дитини, не передбачає застосування кримінального покарання, а допускає застосування заходів адміністративної відповідальності, деяких превентивних заходів як до дитини, так і до її найближчого соціального оточення;

6) реалізація конкретних індивідуально-профілактичних заходів з боку уповноважених органів щодо дитини та її оточення можливо лише стосовно окресленої категорії осіб та за наявності формально констатованих підстав прояву об'єктивного факту реальної криміналізації зазначеної особи. Перелік категорій дітей і підстави для взяття їх на профілактичний облік для здійснення індивідуальної профілактики в українському законодавстві не є досконалим, а відтак потребує розширення та системного структурування з урахуванням повного охоплення неповнолітнього девіантна на всіх рівнях цього виду профілактики (рання профілактика, пенітенціарна, постпенітенціарна);

7) індивідуально-профілактичні засоби та форми превентивного впливу на неповнолітніх девіантів потребують постійного моніторингу та вдосконалення (оновлення), пошуку інноваційних підходів, з урахуванням сучасних процесів соціальної трансформації та діджиталізації суспільства.

Лисенко В.В.: Чи розглядали Ви поняття «віктимологічного запобігання» стосовно предмету дослідження?

Відповідь: Дякую за запитання. В нашій роботі під віктимологічним запобіганням ювенальної злочинності розуміється комплекс засобів та заходів, спрямованих на ранню взаємодію з потенційними жертвами з метою усунення їх віктимогенних настанов та навчання особливостям уникнення ситуацій з високим віктимогенним індексом.

Зазначу, що на сьогодні в нашій країні не розроблено повноцінних віктимологічних стратегій, в основу яких було б закладено алгоритм попередження та реабілітації жертв кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами. Віктимологічні заходи та засоби запобігання злочинності неповнолітніх майже повністю збігаються з кримінологічними та полягають у вдосконаленні рівня соціального та економічного захисту громадян, покращенні політичної ситуації в країні; розробці нових віктимологічних стратегій запобігання кримінально протиправній діяльності неповнолітніх та перегляді прав та обов'язків відповідних суб'єктів реалізації цих стратегій; залученні спеціалістів з інших галузей для роботи з неповнолітніми особами та їх жертвами.

Нікітенко О.І.: В продовження питання В.В. Лисенка скажіть, чи досліджували Ви злочинність неповнолітніх з позиції міжнародних актів?

Відповідь: Дякую за запитання. Так, ми досліджували це питання. Зокрема, мова йде про Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). У цьому міжнародному документі зазначено, що ним переслідуються

дві найважливіші цілі відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Першою метою є сприяння добробуту неповнолітнього. Це – головна мета тих правових систем, у яких справами неповнолітніх правопорушників займаються суди з сімейних справ чи адміністративна влада, але водночас добробуту неповнолітнього має приділятися особлива увага в тих правових системах, які дотримуються моделі кримінального переслідування, що допоможе уникнути суто каральних санкцій. Другою метою є дотримання «принципу пропорційності». Цей принцип широко відомий як обмеження використання каральних санкцій, що виражаються переважно в застосуванні принципу відплати за заслугами, відповідно до тяжкості правопорушення.

Вітюк Д.Л.: Які тенденції кримінологічної ситуації стосовно ювенальної злочинності в Україні в умовах воєнного стану?

Відповідь: Дякую за запитання. На жаль сучасними тенденціями злочинності неповнолітніх в Україні є наступні: зміщення вікового цензу у бік зменшення, а значний відсоток складають тяжкі та особливо тяжкі діяння, кримінальні правопорушення корисливої спрямованості (близько 90 %); груповий характер злочинних проявів, серед яких більшу половину складають разові низькодохідні посягання у громадських місцях та повторні високодохідні посягання на організованій і професійній основі; рецидив корисливо-насильницьких злочинів у 2,5 рази вищий від середньостатистичного; поява «нетрадиційних» кримінальних протиправних діянь (ритуальних вбивств, вандалізму, із застосуванням зброї, переважно холодної, знярядь катування, залякування тощо); зростання питомої ваги неповнолітніх жіночої статі (34,2 %) у вчиненні кримінальних правопорушень та їх участь у тяжких злочинах; не мають географічного обмеження і помітної територіальної розбіжності, фіксуються переважно в містах, однак більшою кримінальною активністю характеризуються центральні й західні регіони України, що пов'язано з воєнними подіями в країні (63,9 %).

Бодунова О.М.: Які детермінанти сприяють цьому?

Відповідь: Дякую за запитання. Як відомо, процес детермінації злочинності неповнолітніх специфічний через їх вікові соціальні та психологічні особливості, своєрідність соціально-правового статусу, а до загальних з них слід віднести зловживання алкоголем та наркотиками (90 %); наслідування негативної поведінки дорослих (73 %); низький рівень виховної роботи у дитячих і навчальних закладах (68 %); негативний вплив засобів медіа (59 %); незайнятість, безробіття, низький рівень життя (51 %); брак координації у діяльності органів і служб у справах дітей (42 %), а нормативно-правові акти, спрямовані на запобігання правопорушенням неповнолітніх, не мають системного характеру і недостатньо скориговані, не враховують реальну дійсність та не розв'язують нагальних проблемних питань.

Шевченко А.Є.: Чи пропонувалися Вами законодавчі зміни щодо протидії ювенальній злочинності в Україні?

Відповідь: Дякую за запитання. Для успішної реалізації запобіжного кримінологічного впливу на неповнолітніх має бути належне нормативно-правове забезпечення. З урахуванням цього на рівні Закону України «Про

органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (1995 р.) та запропонованого Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, доцільно закріпити повноваження відповідних підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України щодо розробки (у взаємодії з іншими суб'єктами) регіональних та місцевих програм запобігання ювенальній злочинності, подання їх на затвердження відповідній місцевій раді та організації виконання цих програм. Такі нормативно закріплені кроки нададуть можливість відповідним службам, установам та організаціям удосконалити свою діяльність у межах превенції та контролю.

Після цього було надано слово **рецензентам** роботи:

Професор кафедри кримінального права та процесу, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України Колб О.Г. Рецензент підкреслив, що виконане Сизоненко А.С. дослідження виконано якісно та на високому науковому рівні. Основні результати досліджень авторки достатньою мірою обґрунтовані. Їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані в результаті аналітичної роботи. Позитивним моментом роботи є вміння дисертанта обґрунтовувати власну думку, проводити наукову дискусію із вченими, послідовно, логічно та системно викладати матеріал.

Рецензент також вказав на високий науковий рівень проведеного дослідження, яке, на його думку, відповідає вимогам, що пред'являються до такого виду наукових робіт, вказав на значущість отриманих під час дослідження теоретичних висновків для подальшого вдосконалення запобіжних заходів ювенальній злочинності в Україні. Також О.Г. Колбом було відмічено практичне значення роботи, яке полягає в тому, що сформульовані висновки і пропозиції можуть бути використані як в законотворчій діяльності, так і в правозастосовчій практиці. Окрему увагу рецензент звернув на те, що у роботі вперше представлено концепцію запобігання ювенальній злочинності, яка ґрунтується на міжнародно-правових стандартах охорони прав і свобод дітей, апробованій вітчизняною і зарубіжною практикою системи кримінологічних (кількісні та якісні показники, детермінанти, характеристики та зв'язки неповнолітнього злочинця і жертви) заходів реагування, із визначенням та впровадженням в діяльність уповноважених суб'єктів (органи і служби у справах дітей, спеціальні установи для дітей, центри соціальних служб, органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, громадські об'єднання) комплексу науково обґрунтованих нормативно-правових, організаційних, виховних і поведінкових інструментів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію (мінімізацію) криміногенних й віктимогенних чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами ефективних кримінологічних рішень, у тому числі відомчого (міжвідомчого) характеру, а також започаткування та впровадження у закладах вищої освіти спеціального курсу з «ювенальної кримінології».

Дисертаційне дослідження Сизоненка А.С. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному і прикладному рівнях. Вона

має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітектонікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну наукову компетентність її автора.

У цілому, як свідчить зміст роботи, до захисту подано завершене наукове дослідження, яке містить низку наукових положень, що у своїй сукупності роблять значний внесок у наукову теорію кримінології та правозастосовну діяльність. У дисертації розв'язано важливу наукову проблему, що має надзвичайно актуальне значення для кримінології, практики державних органів та полягає в розкритті відповідно до умов воєнного стану, сучасного бачення кримінологічних засад запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх в Україні на основі сформульованої власної наукової доктрини. Загальна оцінка роботи є позитивною, дисертація може бути подана до розгляду у спеціалізовану вчену раду відповідного профілю.

Професор кафедри кримінального права та процесу, доктор юридичних наук, професор, Нікітін Ю.В. Рецензентом відзначено, що актуальність обраної автором теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів і заперечень. Позитивним є те, що дослідник зумів уникнути однобічності, тенденційності при висвітленні теми. Матеріал у розділах роботи викладається в логічній послідовності й легко читається. Рецензент відмітив, що актуальність обраної дисертанток теми дослідження не викликає сумнівів, відповідає потребам науки кримінології й в умовах воєнного стану. Рецензент підкреслив, що виконане Сизоненко А.С. дослідження присвячене актуальним проблемам, важливим як у теоретичному значенні, так і в правозастосовній практиці.

Дисертація є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, в якому реалізовано доктринальний підхід до формування кримінологічних засад запобігання злочинності неповнолітніх з визначенням шляхів розв'язання низки фундаментальних і прикладних проблем. Розроблено авторську наукову концепцію кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх в Україні, яка ґрунтується на апробованій вітчизняною і зарубіжною практикою системі скоординованих заходів кримінологічної та віктимологічної профілактики із розробленням та впровадженням в діяльність комплексу науково обґрунтованих правових, організаційно-управлінських, інформаційних, аналітичних і технічних інструментів (рішень, методик, рекомендацій), спрямованих усунення (нейтралізацію) криміногенних (віктимогенних) чинників, прийняття на цій основі уповноваженими суб'єктами ефективних організаційно-управлінських рішень.

Охарактеризувавши загалом усі розділи дисертації, рецензент оцінив їх зміст позитивно. Відзначено, що після попереднього обговорення дисертації, вона була доопрацьована. Окремо відзначено мову, стиль та логіку викладення матеріалів у дисертації. Робота написана грамотно, а стиль викладення матеріалів досліджень, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечує легкість та доступність

Таким чином, дисертаційне дослідження Сизоненка Антона Степановича на тему: «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні», за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, є завершеною науковою працею та може бути рекомендована до розгляду спеціалізованою вченою радою відповідного профілю.

Завідувач кафедри кримінального права та процесу, доктор юридичних наук, професор Дідківська Г.В. Рецензенткою підкреслено, що основні положення дисертаційного дослідження Сизоненка А.С. дають підстави говорити про актуальність обраної теми та новизну отриманих результатів. Обрана тема дисертації є надзвичайно актуальною.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом національного законодавства та міжнародних правових актів.

Структурно дослідження побудоване логічно, розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою. При поділі розділів основного тексту на підрозділи автором дотримані правила пропорційності, взаємовиключення. Мета і завдання, визначені дисертантом у вступі, знайшли відображення у змісті дослідження. Висновки і пропозиції дисертації об'єднані ключовою ідеєю дослідження криминологічних засад формування та реалізації ювенальної політики в Україні.

Рецензентом відмічено, що у цілому дослідження відображає вміння автора довести свої судження та оспорити підходи опонентів. Основні висновки і пропозиції сформульовані дисертантом викладені чітко, без двозначності, прозоро; головні тези наведені комплексно, системно. Аргументи не суперечать один одному і є достатніми. Дисертант дотримується принципу єдності конкретно-історичного і концептуальних підходів при визначенні позитивних та негативних чинників, які впливають на досліджувану сферу, використав юридичні методи аналізу й тлумачення правових норм.

Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

Загалом, дисертаційне дослідження Сизоненка А.С. є цілком завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагомое теоретичне та практичне значення. За рівнем наукової новизни наведені у дисертаційній роботі результати відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук. Тема роботи, об'єкт та предмет дослідження, її зміст, а також положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, вимогам МОН України, які висуваються до робіт на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, пп. 7, 8 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, і може бути рекомендована для подання до розгляду у спеціалізованій вченій раді.

Сизоненко Антон Степанович висловив виступаючим та усім присутнім на засіданні фахового семінару подяку за позитивну оцінку дисертаційної роботи, за висловлені побажання, зауваження та професійні поради, які сприяли вдосконаленню змісту роботи.

На основі результатів обговорення присутні на засіданні вирішили запропонувати такий:

ВИСНОВОК

щодо дисертації Сизоненка Антона Степановича «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні»

Обґрунтування вибору теми дослідження. За останні десятиліття Україна зробила значний крок уперед, удосконаливши ряд соціальних інститутів. Увага була приділена й нормативно-правовій базі держави, особливо це стосується кримінального законодавства. Однак, на жаль, незважаючи на систематичну роботу законодавця, рівень кримінально протиправної діяльності залишається на стабільно високому рівні. Значну частку із загальної кількості кримінальних правопорушень становлять суспільно небезпечні діяння неповнолітніх, зокрема 2023 року виявлено 1 382 (+52,2 % порівняно з 2022 р.) кримінальних правопорушень, учинених ними (294 – проступки, 1 088 – злочини), з яких у стані алкогольного сп'яніння вчинено до 90 % насильницьких та 70 % корисливих злочинів, а саме крадіжки (41,8 %), грабежі (18,1 %), розбої (4,3 %), хуліганство (12,1 %), незаконне заволодіння транспортним засобом (3,8 %), шахрайство й вимагання (4,5 %). Також варто відмітити, що у складі ювенальної злочинності помічається достатньо висока питома вага насильницьких злочинів, а в стані сп'яніння вчиняються умисні вбивства й замах на них, умисні тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, злочини, пов'язані з наркотиками та зґвалтуванням (до 70 % кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми в стані сп'яніння, наркотичної ейфорії) [221; 154]. Такий стан справ свідчить про потребу в розробці нового, більш сучасного й ефективного механізму реагування на протиправну діяльність підлітків. Провідним механізмом має стати криминологічний.

Розробка алгоритму взаємодії із неповнолітніми правопорушниками повинна включати не тільки мету покарання, але й спрямовуватись на задоволення потреб підлітків і сприяти їх добробуту, а також гідному майбутньому. Про це вказано й у Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»). Так, у міжнародному документі зазначено, що ним переслідуються дві найважливіші цілі відправлення правосуддя щодо неповнолітніх. Першою метою є сприяння добробуту неповнолітнього. Це – основна мета тих правових систем, у яких справами неповнолітніх правопорушників займаються суди із сімейних справ чи адміністративна влада, але водночас добробуту неповнолітнього має приділятися особлива увага в тих правових системах, які дотримуються моделі кримінального переслідування, що допоможе уникнути суто каральних санкцій. Другою метою є дотримання

«принципу пропорційності». Цей принцип широко відомий як обмеження використання каральних санкцій, що виражаються переважно в застосуванні принципу відплати за заслугами відповідно до тяжкості правопорушення. Реакція на дії молодих правопорушників має ґрунтуватися на врахуванні не лише тяжкості правопорушення, а й особливостей особистості. Індивідуальні особливості правопорушника (наприклад, соціальний статус, становище в сім'ї, збитки, завдані правопорушником, та інші чинники, пов'язані з особистістю правопорушника) повинні впливати на пропорційність відповідних дій (наприклад, взяти до уваги бажання правопорушника компенсувати збитки, завдані жертві, або її / його бажання вести повноцінне та корисне життя) [187]. Отже, зазначене ще раз підкреслює мету створити певний баланс, який допоможе без глорифікації кримінально протиправних дій неповнолітньої особи, лояльно, але максимально ефективно запобігти первинній суспільно небезпечній діяльності або позбавитись від наслідків уже фактичного девіантного досвіду.

Активними є й теоретичні пошуки у сфері ювенального кримінального права та криминології. Не можна оминати увагою праці таких вітчизняних учених, як М. С. Андріяшевської, П. П. Андрушка, А. М. Бабенка, І. О. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, А. Б. Благі, В. М. Бурдіна, В. В. Василевича, В. В. Вітвіцької, Б. М. Головкина, О. П. Гороха, В. В. Голіни, Р. Р. Гуцул, І. М. Даньшина, С. Ф. Денисова, А. О. Джужі, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, О. О. Житного, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, М. В. Карчевського, Р. С. Кваші, О. Г. Колба, С. О. Колба, Т. В. Корнякової, О. О. Книженко, В. Я. Конопельського, Н. В. Кулакової, О. Г. Кулика, Л. М. Кулик, М. М. Кушніра, І. П. Лановенка, О. М. Литвинова, П. С. Матишевського, В. О. Меркулової, В. А. Мисливого, І. М. Михайлова, А. А. Музики, В. О. Навроцького, Є. С. Назимка, Ю. В. Нікітіна, А. М. Орлеана, Є. О. Письменського, Ю. А. Пономаренко, Т. І. Пономарьової, О. П. Рябчинської, С. В. Сахнюка, М. О. Семенишина, Н. С. Скриннікової, Є. Л. Стрельцова, Д. М. Тичини, В. В. Топчія, А. П. Тузова, В. О. Тулякова, І. К. Туркевич, М. І. Хавронюка, В. І. Шакуна, Н. С. Юзікової, С. С. Яценка та ін.

Однак, незважаючи на широкий перелік наукових праць, значна кількість проблемних питань залишається невирішеною. Відтак на сьогодні потребують поглибленого опрацювання понятійно-категорійний апарат, систематизація нормативно-правового забезпечення запобіжної діяльності, встановлення ролі жертви в механізмі кримінально протиправної поведінки підлітка, розробка сучасних засобів криминологічного впливу на неповнолітнього правопорушника з використанням кращих зарубіжних практик та ін. Такі прогалини в правовій доктрині призводять до регресу кримінального законодавства та значно знижують його дієвість, що негативно впливає на рівень злочинності в країні.

Отже, вирішення ряду кримінально-правових і криминологічних проблем дасть змогу не тільки якісно та кількісно вплинути на криминологічну ситуацію в країні, але й на крок наблизитись до міжнародних та європейських стандартів відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх, що підтверджує й зумовлює актуальність наукових пошуків у царині ювенальної криминології та пропонованого дослідження для наук кримінально-правового циклу. Зазначені

обставини й зумовили обрання теми дисертації, визначили об'єкт і предмет дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019), Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020), Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 526); Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (постанова Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453), Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1335), Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 2 червня 2021 р. № 579), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 25 квітня 2024 року (протокол № 13).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної науково-прикладної проблеми запобігання ювенальній злочинності за допомогою кримінологічного інструментарію, що полягає у формуванні цілісної концептуальної моделі з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

– систематизувати наукові підходи до визначення ювенальної злочинності та її ознак;

– з'ясувати стан української наукової розробки проблеми запобігання ювенальній злочинності;

– узагальнити міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності;

– охарактеризувати сучасний стан та тенденції ювенальної злочинності в Україні;

– виокремити детермінанти, що впливають на вчинення неповнолітніми кримінальних правопорушень;

– визначити кримінологічно значущі ознаки неповнолітніх, які вчиняють кримінальні правопорушення;

– виокремити віктимологічні ознаки й властивості жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми;

- проаналізувати нормативно-правове забезпечення діяльності державних органів і громадських об'єднань щодо запобігання ювенальній злочинності;
- визначити організаційне забезпечення запобігання ювенальній злочинності;
- сформулювати концептуальне бачення загальносоціальних заходів запобігання ювенальній злочинності;
- розробити спеціально-кримінологічні заходи запобігання ювенальній злочинності;
- запропонувати індивідуально-профілактичні заходи запобігання ювенальній злочинності;
- розкрити специфіку віктимологічних заходів запобігання ювенальній злочинності.

Об'єкт дослідження – ювенальна злочинність як негативне протиправне соціальне явище, а також діяльність органів і служб, спеціальних установ та закладів у боротьбі з таким явищем.

Предмет дослідження – теорія та практика запобігання ювенальній злочинності в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети й вирішення обумовлених нею завдань використовувались методи:

загальнонаукові: діалектичний – для розроблення кримінологічних механізмів запобігання ювенальній злочинності, зокрема й з урахуванням умов воєнного стану, проблем формування та реалізації ювенальної політики держави (розділи 1–4); *системний* – дозволив розглянути ювенальну злочинність як цілісний феномен (підрозділ 1.1), який зумовлений складним детермінаційним комплексом (підрозділи 2.2–2.4); *структурно-функціональний* – для надання кримінологічної характеристики ювенальної злочинності (розділ 2), проведення аналізу законодавчих і відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів й організаційного забезпечення запобігання (розділ 3) з подальшим розробленням заходів запобігання на кримінологічному та віктимологічному рівнях (розділ 4);

спеціальні: історико-правовий – для розкриття генезису ключових етапів становлення й розвитку наукових досліджень, законодавства та ювенальної правоохоронної практики (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 4.1, 4.3, 4.4); *компаративістський* – для узагальнення міжнародно-правових стандартів запобігання ювенальній злочинності, оцінки можливостей імплементації позитивних зарубіжних практик у національну правозастосовну діяльність (підрозділ 1.3, розділи 3, 4); *логіко-юридичний* – у процесі розроблення кримінологічної моделі запобігання ювенальній злочинності та захисту жертв (розділ 4), формулюванні загальних оцінок і висновків до розділів, а також пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики їх застосування (розділи 1–4); *моделювання* – сприяв узагальненню, аналізу та розробленню проєктів програм і плану заходів у контексті предмета дослідження (підрозділи 4.1, 4.2); *формально-юридичний* – під час опрацювання матеріалів органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень за окремими кримінологічними параметрами (підрозділи 2.1–2.4), з подальшим розробленням

спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних і віктимологічних заходів запобігання (підрозділи 4.2–4.4); *статистично-математичний* – з метою вивчення думок працівників ювенальної превенції, учнів, учителів з проблемних питань реалізації заходів запобігання на різних кримінологічних рівнях (розділи 2–4); аналізу отриманих емпіричних даних і статистичної звітності уповноважених інституцій (підрозділи 2.1–2.4, 4.1–4.4).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Національної поліції України за 2005–2023 рр.; результати вивчення матеріалів 812 кримінальних проваджень за ознаками ст.ст. 115, 185–187, 189, 289, 296 Кримінального кодексу України; узагальнені дані анкетувань 311 працівників ювенальної превенції Національної поліції з Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Житомирської, Київської, Львівської, Одеської, Черкаської областей, міста Київ; 1 250 учнів 9–11 класів та 324 учителів загальноосвітніх шкіл м. Київ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому з урахуванням сучасних тенденцій розвитку кримінологічної науки вироблено унітарний підхід до актуалізації, уточнення й унормування механізму запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються неповнолітніми в Україні, заснований на сучасних тенденціях державотворення та апробований міжнародній правовій платформі. Найсуттєвішими вважаються такі положення:

вперше:

– розроблено концепцію запобігання ювенальній кримінально-протиправній діяльності, метою якої є вироблення універсального, персоніфікованого підходу до виправлення девіантної поведінки дитини, заснованого на ряді міжнародних та європейських рекомендацій і стандартів здійснення правосуддя щодо дитини. Концепцією також удосконалено коло суб'єктів, у повноваження яких входить протидія кримінальним правопорушенням, які вчиняються дітьми, та передбачено актуальні теоретико-прикладні напрями, скеровані на зниження кількісних показників таких суспільно небезпечних діянь;

– введено в науковий обіг поняття «ювенальна злочинність» як негативне соціальне явище, що проявляється в систематичному вчиненні кримінальних правопорушень особами у віці 14–17 років, характеризується певними кількісними та якісними показниками й зумовлене рядом специфічних соціально-психологічних детермінантів і наголошено, що сучасна вітчизняна кримінально-правова доктрина потребує доопрацювання в частині вдосконалення понятійно-категорійного апарату, а також визначення алгоритму взаємодії держави з неповнолітніми, що дозволить якісно підійти до побудови стратегій ювенального кримінологічного запобігання;

– обґрунтовано напрями створення системи ювенального правосуддя, яка включатиме не тільки спеціалізовані органи й служби у справах дітей, спеціальні установи та заклади, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень, а й адвокатів, органи досудового розслідування,

суди та суддів під час здійснення правосуддя, які покликані враховувати фізіологічні, психологічні особливості дітей під час досудового розслідування, судового розгляду кримінальних проваджень, що сприятиме мінімізації вчиненню ними кримінальних правопорушень, виправленню та перевихованню;

– на основі аналізу офіційної статистики за 2005–2023 рр. доведено, що в умовах воєнного стану, пандемій, у процесі тенденції постійного скорочення чисельності правопорушників, які належать до наймолодших вікових груп, викликають занепокоєння якісні показники ювенальної злочинності, обумовлені суттєвими соціальними й моральними проблемами в дитячому середовищі, неефективністю реалізації державної політики щодо дітей і молоді, все більшу орієнтацію неповнолітніх на корисливі та насильницькі злочини (крадіжки, грабежі, розбої, зґвалтування) й появу «нетрадиційних» для такої категорії кримінальних протиправних діянь (ритуальних вбивств, вандалізму тощо); зростання питомої ваги неповнолітніх жіночої статі у вчиненні кримінальних правопорушень та їх участь у тяжких злочинах;

– запропоновано до суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються дітьми, через специфіку покладених на них завдань віднести центри соціальних служб, органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти, громадські об'єднання, що безпосередньо здійснюють освітньо-виховні та інші функції стосовно осіб до досягнення ними повноліття;

– розроблено проєкт Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері профілактики правопорушень серед неповнолітніх, в якому передбачено алгоритми дій певних суб'єктів у найбільш типових ситуаціях, зокрема здійснення ними інформаційного обміну; алгоритмізовано засоби щодо виявлення неповнолітніх, схильних до вчинення правопорушень, підготовка й подальша реалізація на регіональному та місцевому рівнях міжвідомчих комплексних планів заходів з профілактики правопорушень серед таких осіб; створення єдиної інформаційної бази даних щодо неповнолітніх, схильних до вчинення правопорушень, які вчинили кримінальні правопорушення, до яких застосовані пробаційні заходи;

– науково доведено доцільність запровадження у практику спеціально-кримінологічного запобігання ювенальній злочинності кращих зарубіжних ранньопрофілактичних практик: «School, Social workers, Police» – програма, відповідно до якої офіцери поліції проводять спеціальні курси серед неповнолітніх, спрямовані на запобігання вчиненню ними правопорушень і протидію наркоманії (Данія); «Drug Abuse Resistance Program» – програма запобігання зловживанню наркотиками в закладах початкової освіти (Англія, США); «Programs i Services for At-Risk and Familie» – надання допомоги неповнолітнім, які перебувають у соціально неприйнятних для особистісного розвитку умовах або мають схильність до асоціальної чи суспільно небезпечної активності із залученням громадських організацій, батьків, учителів і сусідів (Канада); «Youth Inclusion Program» – налагодження взаємостосунків з неблагополучними дітьми (США);

удосконалено:

– доктринальні підходи до визначення ознак ювенальної злочинності, серед яких основними є: суспільна небезпечність, протиправність, корисливість, груповий і вуличний характер, масовість, агресивність, жорстокість, неблагополучність виховання, психічна та поведінкова неврівноваженість, регіональність;

– кримінологічну характеристику ювенальної злочинності з виокремленням стану, структури, динаміки, географії відповідних категорій протиправних діянь, їх детермінантів, кримінологічних ознак неповнолітніх злочинців і жертв, а також зв'язків структурованих елементів із системою охорони дитинства, розробленням і вжиттям заходів запобігання кримінальним правопорушенням уповноваженими суб'єктами, зокрема в умовах воєнного стану;

– систематизацію детермінантів ювенальної злочинності, обумовлених воєнними, соціально-економічними та ціннісно-ідеологічними викликами, які зумовлюють інтенсифікацію деструкції поведінки неповнолітніх на груповому й особистісному рівнях, що дозволила сформувати кримінологічний прогноз розвитку такої злочинності на найближчу й довгострокову перспективи;

– визначення віктимологічних ознак і властивостей жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, з урахуванням моделі взаємовідносин «неповнолітній – кримінологічна ситуація – жертва» з виокремленням віктимізаційних ознак (безпорадність, вразливість, довірливість) жертви, які через такі власні психічні чи фізичні особливості та поведінку не спроможні чинити опір протиправній поведінці неповнолітніх з подальшим класифікаційним розподілом за визначеними критеріями;

– унормування реалізації кримінологічної моделі загальносоціальних заходів запобігання ювенальній злочинності, які становлять підґрунтя для зниження негативного впливу соціально-економічних детермінант злочинної поведінки неповнолітніх, створюють передумови для більш ефективного застосування заходів на спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях за допомогою перегляду законодавчих документів, моніторинг стану виконання кожного з них, упорядкування й взаємоузгодження змісту стратегічних рішень;

– наукове обґрунтування індивідуально-профілактичних заходів запобігання ювенальній злочинності як планомірної діяльності уповноважених суб'єктів, спрямованої на своєчасне виявлення дітей, від яких можна очікувати вчинення правопорушень, включаючи повторних, і здійснення на них та їхнє найближче соціальне оточення (мікросередовище) превентивного впливу з метою позитивної корекції поведінки таких дітей, усунення, послаблення або нейтралізації криміногенних чинників, що діють у сфері їх життєдіяльності;

дістали подальшого розвитку:

– напями імплементації кращих зарубіжних практик запобігання ювенальній злочинності у вітчизняну діяльність органів кримінальної юстиції за допомогою створення кримінологічної моделі запобігання з поєднанням державних і громадських сил та ресурсів; здійснення комплексного впливу на дитину, середовище; комунікаційної діяльності суб'єктів виховання та

профілактики з розподілом функцій, з метою уникнення дублювання; програмування сфери застосування заходів виховання, забезпечення умов розвитку, соціальної допомоги; профілактики негативних проявів, корекції поведінки;

– міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності: позитивна соціалізація дітей; профілактика девіантної поведінки неповнолітніх; створення системи ювенального правосуддя (правосуддя дружнього до дитини);

– обґрунтування мінімізації покарання, але з максималізацією реабілітаційно-виховних процесів, спрямованих на зміну негативних девіацій у свідомості неповнолітнього, створюючи готовність до правослухняної поведінки за умови обов'язкового залучення до психолого-педагогічної роботи органів і служб у справах дітей, спеціальних установ та закладів, які здійснюють їх соціальний захист і профілактику правопорушень;

– кримінологічна характеристика неповнолітніх, які вчиняють кримінальні правопорушення, з виокремленням соціально-демографічних (характеризуються сукупністю персонографічних ознак і відомостей про соціальну роль та місце неповнолітнього в соціумі); кримінально-правових (показують ступінь суспільної небезпечності неповнолітніх злочинців, глибину та стійкість їх антисуспільної спрямованості через учинені ними суспільно небезпечні діяння, що мають ознаки певного складу кримінального правопорушення); морально-психологічних (особливості особистості неповнолітніх, які детермінують учинення ними злочинних діянь) ознак, що проявляються у злочинній поведінці з розподілом на випадкових, ситуаційних, нестійких і злісних;

– системно-функціональний підхід до практичної реалізації взаємодії між суб'єктами запобігання ювенальній злочинності, в частині покладення координаційних функцій на загальнодержавному рівні – підрозділ ювенальної превенції центрального органу управління поліцією; регіональному рівні – підрозділи ювенальної превенції головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях і м. Києві; місцевому рівні – підрозділи ювенальної превенції територіальних (відокремлених) підрозділів Головних управлінь Національної поліції в областях;

– визначення індивідуально-профілактичних заходів запобігання як одних з пріоритетних у діяльності органів ювенальної превенції Національної поліції та впровадження спеціалізованого курсу професійної підготовки поліцейських щодо запобігання ювенальній злочинності на основі методик / програм, розроблених з огляду на позитивні зарубіжні практики, який включатиме порядок реагування на девіантну поведінку дітей і подальший алгоритм дій з метою унеможливлення вчинення кримінального правопорушення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

науково-дослідній роботі – під час проведення фундаментального дослідження за темою «Інституційні спроможності України для післявоєнного відновлення: нормативно-правові механізми ефективної реалізації» (акт Інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії наук України від 3 квітня 2024 р.) і подальших наукових досліджень

кримінологічних проблем злочинності, підвищення ефективності запобігання кримінальним протиправним проявам неповнолітніх (акт Центру українсько-європейського наукового співробітництва від 4 березня 2024 р.);

діяльності правоохоронних органів – для розроблення й удосконалення відомчих (міжвідомчих) нормативно-правових актів, підготовки методичних рекомендацій з питань запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються неповнолітніми, захисту потерпілих (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 5 квітня 2024 р. № 50640);

освітньому процесі – для підготовки підручників, курсів лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з курсів кримінології, кримінального права, а також під час проведення різних видів занять (тренінгів) з відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів і магістрів за спеціальністю 081 «Право» та в системі підвищення кваліфікації працівників МВС і Національної поліції України (акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 12 жовтня 2022 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень.

У науковій статті «Peculiarities of corruption risk management in economic activity», опублікованій спільно із С. Вітвіцьким і Т. Тіточка, автором особисто досліджено сутність корупційних ризиків, які можуть виникнути в процесі забезпечення економічної безпеки держави, зокрема під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених дітьми; розглянуто основні способи управління такими ризиками, як метод удосконалення взаємодії економічної та правової складових сучасного українського суспільства.

У науковій статті «Definition of criminal and illegal activities in the economic sphere», опублікованій спільно із С. Вітвіцьким і Т. Тіточка, автором особисто визначено сутність злочинної та протиправної діяльності у сфері економіки; уточнено її детермінанти; розглянуто способи запобігання кримінальним правопорушенням, учиненим дітьми у складі організованих груп і злочинних організацій.

У науковій статті «Protection of childhood in the «Ruska Pravda»: historical and legal aspects», опублікованій спільно із Ю. Стециком, автором особисто розглянуто історичні обставини утворення «Руської Правди»; виявлення специфіки впливу християнства на розвиток законодавства про охорону дитинства; виявлення основних рис «Руської Правди» з погляду відповідальності неповнолітніх, удосконалено періодизацію розвитку ювенального кримінального законодавства.

Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися. Для аргументації окремих положень дисертації використовувалися наукові праці інших учених, на які зроблено посилання.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації

обговорювалися на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету. Результати дослідження були оприлюднені на двох міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики» (м. Маріуполь, 24 вересня 2021 р.); «Діяльність державних органів в умовах воєнного стану» (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 26 наукових публікаціях, серед яких 20 статей, опублікованих у наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України, три – в наукометричних базах Scopus, Web of Science, дві тези доповідей, опублікованих у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, та одна монографія.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що містять сімнадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 412 сторінок, з них основний текст – 361 сторінка, список використаних джерел – 38 сторінок (352 найменування) та 2 додатки на 13 сторінках.

Повнота викладення матеріалів дисертації в публікаціях.

Монографія:

1. Сизоненко А. С. Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 326 с.

Публікації у наукових фахових виданнях України, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Сизоненко А. С. Індивідуально-профілактичні заходи у системі запобігання ювенальної злочинності в Україні. *Наше право*. 2021. № 3. С. 67–74. URL : <https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/10/67-Syzonenko.pdf>

2. Сизоненко А. С. Кримінологічний аналіз категорії «індивідуальна профілактика ювенальної злочинності». *Право. UA*. 2021. № 3. С. 76–83. URL : <https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/10/76-Syzonenko.pdf>

3. Сизоненко А. С. Жертви злочинності неповнолітніх: віктимологічні ознаки та властивості осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2021. № 53. С. 96–100. URL : <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc53/19.pdf>

4. Сизоненко А. С. Детермінанти злочинної поведінки неповнолітніх. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 127–135. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v6_2021/15.pdf

5. Сизоненко А. С. Характеристика неповнолітніх осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3, т. 1. С. 37–44. URL : http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/3/part_1/7.pdf

6. Сизоненко А. С. Поняття та роль організаційного забезпечення

у реалізації ювенальної антидевіантної кримінологічної політики держави. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 5. С. 71–76. URL : http://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2021/17.pdf

7. Сизоненко А. С. Умови побудови та функціонування ефективної системи суб'єктів запобігання ювенальній злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 632–635. URL : http://www.lsej.org.ua/11_2021/160.pdf

8. Сизоненко А. С. Профілактика ювенальної кримінально протиправної діяльності як провідний міжнародний стандарт запобігання криміналізації неповнолітніх. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18. Право*. 2021. № 36. С. 59–64. URL : https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36645/Syzonenko_59-64.pdf?sequence=1&isAllowed=y

9. Сизоненко А. С. Міжнародно-правові стандарти запобігання ювенальній злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 92. С. 106–114. URL : <http://www.apdp.in.ua/v92/14.pdf>

10. Сизоненко А. С. Наукові підходи до визначення поняття ювенальної злочинності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 5. С. 100–105. URL : http://apnl.dnu.in.ua/5_2021/18.pdf

11. Сизоненко А. С. Особливості визначення ознак ювенальної злочинності. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 284–290. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/41.pdf

12. Сизоненко А. С. Нормативно-правове забезпечення діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування і громадських об'єднань у сфері запобігання ювенальній злочинності. *Приватне та публічне право*. 2021. № 4. С. 129–134. URL : http://pp-law.in.ua/archive/4_2021/22.pdf

13. Сизоненко А. С. Теоретико-прикладні підходи до нормативно-правового забезпечення запобігання ювенальній злочинності. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2021. Т. 32(71), № 6. С. 87–92. URL : https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/16.pdf

14. Сизоненко А. С. Теоретичні погляди на проблеми запобігання ювенальній злочинності в Україні. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 173–180. URL : <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/175/159>

15. Сизоненко А. С. Злочинність неповнолітніх: доктринальний підхід до дефініції. *Право.UA*. 2021. № 4. С. 131–137. URL : <https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2021/12/131-Syzonenko.pdf>

16. Сизоненко А. С. Причини та умови злочинності неповнолітніх осіб в Україні. *Європейські перспективи*. 2022. № 1. С. 73–80. URL : <https://ep.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/73-Syzonenko.pdf>

17. Сизоненко А. С. Особливості загальносоціального запобігання ювенальній злочинності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1. С. 124–133. URL : <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/04/syzonenko.pdf>

18. Сизоненко А. С. Окремі особливості загальносоціального запобігання кримінально-протиправній діяльності неповнолітніх осіб в Україні. *Юридичний*

науковий електронний журнал. 2021. № 12. С. 359–362. URL : http://www.lsej.org.ua/12_2021/91.pdf

19. Сизоненко А. С. Віктимологічна характеристика жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми. *Наше право*. 2022. № 1. С. 100–106. URL : https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/2022/02/100-_Syzonenko-1.pdf

20. Сизоненко А. С. Запобігання ювенальній злочинності в Україні: теоретичний підхід до проблеми. *Право. UA*. 2022. № 1. С. 121–127. URL : <https://pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/Pravo-ua-2022-1/121.pdf>

Публікації у наукових виданнях Web of Science, Scopus, в яких опубліковані наукові результати дисертації:

1. Vitvitskyi S., Syzonenko A., Titochka T. Peculiarities of corruption risk management in economic activity. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. Vol. 8. Number 3. P. 42–47. URL : <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000889480700004> (Web of Science).

2. Vitvitskyi S., Syzonenko A., Titochka T. Definition of criminal and illegal activities in the economic sphere. *Baltic Journal of Economic Studies*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. Vol. 8. Number 4. P. 34–40. URL : <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:000943785600020> (Web of Science).

3. Stetsyk Yu., Syzonenko A. Protection of childhood in the «Ruska Pravda»: historical and legal aspects. *Shidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk*. 2022. Issue 25. P. 21–33. URL : <http://https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58683488900> (Scopus).

Наукові праці, які засвідчують апробацію результатів дисертації:

1. Сизоненко А. С. До питання про ефективність індивідуально-профілактичних заходів запобігання ювенальної злочинності. *Приватно-правові та публічно-правові відносини: проблеми теорії та практики* : зб. матер. Міжнародної конференції, м. Маріуполь, 24 верес. 2021 р. Маріуполь : ДонДУВС, 2021. С. 260–263.

2. Сизоненко А. С. Окремі приклади закордонного досвіду індивідуальної профілактики ювенальної злочинності. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. онлайн-семінару, м. Кривий Ріг, 29 квіт. 2022 р. Кривий Ріг, 2022. С. 497–500.

Характеристика особистості здобувача. Сизоненко Антон Степанович народився 19 липня 1976 року в м. Дніпропетровськ.

У 1996 році, після закінчення з відзнакою Дніпропетровського училища міліції, працював слідчим Амур-Нижньодніпровського РВ ДМУ УМВС України в Дніпропетровській області. У 2000 році, після закінчення з відзнакою інституту управління Національної академії внутрішніх справ України, вступив на денну форму навчання до ад'юнктури зазначеної академії, після закінчення якої в жовтні 2003 року призначений у слідче управління ГУМВС України в м. Києві, де послідовно обіймав посади слідчого відділу розслідування злочинів,

вчинених неповнолітніми, заступника начальника відділу, начальника організаційно-методичного відділу.

З жовтня 2010 року призначений начальником навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів НАВС, у липні 2013 року, у зв'язку з реорганізацією, начальником навчально-наукового інституту підготовки фахівців для експертно-криміналістичних підрозділів НАВС.

З березня 2017 року працював на посадах начальника управління, заступника, першого заступника директора департаменту у Міністерстві внутрішніх справ України.

З липня 2023 року працює в Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України.

У 2021 році закінчив магістратуру Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування».

У 2004 році успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» у спеціалізованій вченій раді Національної академії внутрішніх справ на тему: «Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України».

У 2020 році Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений юрист України».

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана державною мовою, стиль викладення – науковий. Отримані результати дослідження: наукові положення, висновки і рекомендації викладені стисло, точно, ясно та просто, що забезпечує легкість і доступність їх сприйняття.

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту «Кримінологічні засади запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій» є напрямом, який віднесено до спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Відповідність дисертації нормативно встановленим вимогам та можливість подання їх до захисту. Дисертація відповідає п.п. 7, 8 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, та може бути рекомендована до попереднього розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді відповідного профілю.

У результаті експертизи дисертації Сизоненка Антона Степановича та повноти публікації основних результатів дослідження

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів докторської дисертації Сизоненка Антона Степановича на тему: «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Сизоненка Антона Степановича «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні» відповідає спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та вимогам п.п. 7, 8 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197.

3. Рекомендувати подану дисертацію Сизоненка Антона Степановича «Теорія та практика запобігання злочинності неповнолітніх в Україні» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право до попереднього розгляду у спеціалізованій вченій раді відповідного профілю.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 29; проти – немає; таких, що утримались – немає.

Рецензент –
професор кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олександр КОЛБ

Рецензент –
професор кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор

Юрій НІКІТІН

Рецензент –
завідувач кафедри кримінального права та процесу
Державного податкового університету,
доктор юридичних наук, професор

Галина ДІДКІВСЬКА